

KÜRESELLEŞME EVRENSEL BİR KÜLTÜR MÜ OLUŞTURDU?

Kamil TARHAN¹

Özet

Son yıllarda sık kullanılan kavramlardan biri küreselleşmenin neyi ifade ettiği ve süreç olarak ne zaman belirginleşmeye başladığı en çok tartışılan konulardan birisidir. Keza kavramsal tartışmalara ilave olarak bu sürecin siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarının da neler olduğu konusunda bazı tanımlamalar yapılmaya ihtiyaç doğmaktadır. Küreselleşme ile birlikte en çok tartışılan konulardan biri, dünyanın küçük bir köye dönüşerek bireylerin tek tipleşmeye başladığıdır. Yani evrensel bir kültürün varlığından bahsedilmektedir. Küreselleşme ile tartışılan konulardan bir diğeri ise küreselleşme ile birlikte yerelleşme hareketlerinin artmasıyla meydana gelen yerel kültür farkındalığının ortaya çıkmasıdır. Tüm bu tartışmalar ışığında makalede evrensel bir kültürün varlığı konusunda literatürdeki tartışmalar doğrultusunda inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Evrensel Kültür, Yerelleşme, Yerel Kültürler

HAS GLOBALIZATION CREATED A UNIVERSAL CULTURE?

Abstract

One of the most frequently used concepts in recent years is one of the most debated topics about what globalization means and when it begins to become evident in the process. In addition to conceptual debates, there is a need for some definitions of what the political, economic and cultural dimensions of this process are. With globalization, one of the most controversial issues is that the world has become a small ringleader and the individuals become uniformized. In other words, the existence of a universal culture is mentioned. Another issue argued with globalization is the emergence of local culture awareness, which has come to the fore with the increasing localization movements with globalization. In the light of all these discussions, a review will be made in the literature on the existence of a universal culture.

Keywords: Globalization, Global Culture, Locality, Universality

GİRİŞ

Sosyal bilimler içinde bazı kavram ve olgular üzerinde net bir tanıma ulaşmak kolay olmamaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden birisi de şüphesiz küreselleşme kavramıdır. Bu noktada, kavramın ne ifade ettiği konusunda birçok farklı görüş bulunmakla birlikte ne zaman ortaya çıktığı konusunda da farklı görüşler ortaya atılmaktadır.

Küreselleşme kavramı esasen 1960'lerde kullanılmaya başlayan yeni bir kavramdır. Her ne kadar ifade ettiği durumların çok eski tarihlere dayandığı belirtilmekle beraber aslında yeni bir olgu olduğu ve kavramsallaştırılma tarihinin yeni olduğu söylenebilir. Kavram üzerinde yapılan tartışmalar en çok hangi anlamda kullanıldığı ve süreç olarak ne zaman ortaya çıkmaya başladığı konularında yoğunlaşmaktadır. Chanda (2009) ve onun gibi düşünen kesimler kavramın günümüzde çağrıştırdığı manasıyla aslında çok eski tarihlerden beri var olduğunu ifade etmektedirler. Keza bu eski olarak adlandırılan tarihi M.Ö. 4 binli yıllara götürmek mümkündür. Bu yaklaşımı benimseyen yazarlara göre, küreselleşme kavramı içinde taşıdığı mana bakımından, bahsedildiği gibi yeni bir kavram ve durum değildir. Kavramın belirttiği ve anlatmak istediği durumlar zaten eskiden beri var olmuştur. İlk tacirlerin ortaya çıkması ve ilk misyoner faaliyetlerinin ortaya çıkması ile farklı toplumlar birbiri ile iletişim içine girerek birbirlerinden etkilenmeye başlamıştır. Eski imparatorluklar ve devletlerin kendi aralarında yaptıkları sınır ötesi ticaretlerin ise küreselleşmenin ilk saç ayağı olan ekonomik boyutunu ortaya çıkarmaya başladığı ifade edilebilir. İpek yolu, baharat yolu ve ardından gelen coğrafi keşifler ile artan ekonomik faaliyetlerin Sanayi Devrimi ile daha ucuza mal edilen eşyaların daha fazla bölgeye taşınmaya başlamasıyla başlayan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, bir takım düşünülere göre ise kavram modern dönemin ortaya çıkarttığı bir olgudur. Küreselleşme, teknolojinin hızla gelişmesiyle artan iletişim imkânları ile ülkelerin sahip olduğu sınırların esnemeye başlaması sonucu dünyanın bir yerinde meydana gelen olayların, anında başka bölgelerdeki insanları olumlu veya olumsuz şekilde etkilemesi olarak görülebilir (Kıvılcım, 2013: 222). Bu süreçte küreselleşmenin daha çok iletişim ile

¹ Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye, kamil_trhn@hotmail.com

kültürel boyutunun öne çıktığı görülmektedir. Bazı akademisyenlere göre süreç evrensel kültür şeklinde hareket etmektedir. Dünyanın yavaş yavaş aynı tüketim kültürü ve aynı yaşam tarzlarını benimsemeye başlamasıyla ortak bir kültürü inşa ettikleri ifade edilir.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı durumlardan biri kendine paralel şekilde yerelleşme hareketlerini artırmasıdır. Süreç küresel-yerel arasında ilerlerken, yerelleşme ile yerel kültürlerin farkına varıldığı ve bunların korunarak arttığı da belirtilebilir. Başka bir deyişle evrensel bir kültürün yavaş yavaş kabul edilebilir hale gelmesine karşın, bu kültüre meydan okuyan yerel kültürlerin de artmaya başladığını belirtebiliriz (İnce, 2009).

Bu makalede öncelikle küreselleşmenin tanımı yapılacaktır. Tanım çerçevesinde ilk başta evrensel bir kültürün mümkün olup olmadığı ifade edilerek bunu savunan kişilerin tezleri incelenecektir. Ardından yerelleşme hareketinin ne olduğu belirtilerek evrensel kültüre karşı yerel kültürlerin gerçekten meydan okuyup okumadığı incelenerek sonuca varılacaktır.

1. KÜRESELLEŞME NEDİR?

Küreselleşme kavramının çok farklı şekillerde tanımlandığı ve farklı amaçlar için kullanıldığı bilinmektedir. Ancak kısa ve öz bir tanımlama yapılacak olursa Chanda (2009)'ya göre küreselleşme: Küreselleşme, Etiyopya'da yetişen kahvenin, dünyanın başka bir yerinde küreselleşmenin nefret edilen reklam çocuğu Starbucks tarafından fincanlarımızın içini doldurmasıdır. Yapılan tanım aslında oldukça açık ve net bir şekilde küreselleşmenin neyi ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Keza tanım ekonomik boyutu temsil etmektedir. Aslında küreselleşmenin ortaya çıkmaya başlamasında da en büyük etken ekonomik faaliyetler ve tacirlerin yaptıkları çalışmalar olmuştur. Yine Chanda (2009)'ya göre küreselleşmede itici faktörler macera, din, fetihler ve ticaret olarak belirtilmiştir. Bunların Afrika'daki ilk insandan başlayarak yayılması ile sürecin başladığı belirtilmektedir. Ticaret ile başlayan sürecin zamanla politik ve kültürel şekilde de olgunlaşmaya başladığı ifade edilir.

Başka bir ifade de ise Peter J. Taylor'a göre küreselleşme sözcüğü bütünleşmiş bir dünyanın varoluşu ve küresel bütünleşmiş dünyayı inşa etme süreci olarak tanımlanabilir (Çoştı, 2005: 96). Tanımdan yola çıkılarak yapılabilecek bir başka tanıma göre küreselleşme, "artan akışkanlıklar ve büyüyen çok yönlü akıntılar ile bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki süreç(ler)" olarak Ritzer (2011) tarafından tanımlanmıştır. Burada yaşanan sürecin tüm dünyayı etkilediği ifade edilerek akıntı ile kastedilenin: "İnsanların, malların, bilgilerin ve mekânların kısmen küresel engellerdeki gözeneklerin çoğalmasından kaynaklanan hareketler olarak tanımlanmıştır" (s.20). Bu şekilde yapılan tanıma kuşkuçuların karşı çıktığı gözükmektedir. Kuşkuçular daha çok küreselleşme sürecinin kendisinin var olmadığını ve çok geniş bir manaya sahip olduğunu ifade ederler. 'Küreselleşme literatürünün çoğu, küresel için mekansal referansları belirtmekte başarısız olduğu için küreselleşme karşıtları, kavramın deneysel olarak işler duruma getirilemeyecek kadar geniş olduğunu ve bu nedenle, çağdaş dünyayı anlamak için eksik bir araç olduğunu ileri sürmektedirler' (Dumanlı Kürkçü, 2013: 7-8) Keza bu karşıtlığın sebebi de küreselleşmecilere göre daha açık ve anlaşılır bir savdır. Kuşkuçular bu tanımdan yola çıkarak aslında küreselleşmenin tüm gezegene yayılmadığını ifade ederek, bazı yerlere (Afrika'nın kırsal ve kabile kesimlerine) uğramadığını belirterek bu şekilde yapılan bir tanımın küreselleşme dışındaki süreçleri görmezden gelerek basite indirildiğini düşünmektedirler. Ancak 'günümüz dünyasında birden fazla tarihsel dünya toplumunun tek bir küresel sistem içinde bir araya getirilmesi süreci' küreselleşme olarak tanımlanmaktadır (Modelska, 2014: 75). Bu tanımdan yola çıkılacak olursa kısmen küreselleşmecilerin savlarının doğru olduğu göz ardı edilmemektedir. Keza küreselleşme küresel düzeyde bağlantılar olarak tanımlanabilir. Tanımı aslında Tomlinson (2013) 'un belirttiği tanıma uymaktadır. Tomlinson (2013) küreselleşmeyi ' karmaşık bağlantılık' adını verdiği bir durum ile açıklamaktadır. Ona göre küreselleşme, modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret etmesidir (s. 12). Oluşan bu bağlar sayesinde gezegen içindeki bireylerin birbirinden her alanda etkilenmeleri de artmaktadır. Özellikle internet gibi teknolojik faaliyetlerinin artması ile süreç daha hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Dünya üzerinde yaşayan toplumların birbirinden siyasal, ekonomik ve kültürel gibi birçok alanda etkilendiği

görülmektedir. Ayrıca bireylerin zamanla küreselleşmenin etkisiyle birbirine benzediği de düşünülmektedir. Ancak buna rağmen bir takım yerelleşme hareketlerinin de küreselleşme sürecinde var olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu süreç küreselleşme ile birlikte doğan onunla beraber hareket eden bir olgudur. Ancak yerelleşme hareketinin bazı noktalarda küreselleşmeden ayrı bir süreç olduğu konusu da tartışılmaktadır (İçli, 2001: 163). Bazı noktalarda yerelleşmenin küreselleşmeye karşı bir direnç olduğu konuşulmaktadır. Ama bu iki sürecin birbirini tamamlayan bir şekilde hareket ettiği göz ardı edilmemelidir.

2. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

Küreselleşme fenomeni açıklanırken daha çok ekonomik boyut ön plana çıkarken Robertson'a göre kültür hep ikincil planda kalmıştır. Robertson'a göre kültüre ekonomi merkezli bakanlar büyük bir yanlışlığı içindedirler. O'na göre kültür ikincil plana atılmayacak kadar önemli bir durumdur. Keza çağdaş piyasalarda ekonomi ve kültür önemli derecede iç içe geçmiş durumdadır ve bunu görmezden gelmenin yanlış bir algı oluşturacağını ifade etmektedir (Balcı, 2006: 29). Bu yüzden kültür merkezli bir okuma yapılarak küreselleşmenin açıklanmasında fayda vardır. Dünyanın giderek küreselleştiği süreç içinde kültürü merkeze alarak, küreselleşme sürecinde kültürün hangi anlamları ifade ettiğini açıklamak gerekmektedir. Ancak bunu yaparken ekonomik süreci de tam olarak geri plana atmamak gerekir. Ekonomik süreç küreselleşmenin taşıyıcı motoru konumunda yer almıştır ve almaya devam edecektir. 1970'li yıllar ile finans kapitalin serbestleştirilmesi politikaları ile Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütler taşıyıcı rolü ile küreselleşmenin anlam kazanmasında oldukça etkili olmuşlardır (Karakaya, 2014: 65). Bu yüzden ekonomik ve kültürel boyutu bir arada düşünerek bir çıkarımda bulunmak daha faydalı olabilir.

Kültür ve küreselleşme özünde sosyal bilimler için birçok akademisyenin tam olarak üzerinde hemfikir olmadıkları kavramlardır. Küreselleşmenin tam olarak izah edilemeyip neyi ifade ettiği, hangi amaçlar için kullanıldığı konusunda hemfikir olunmazken, onun bir takım boyutları ele alınmaktadır. Boyutları içinde kapsayıcılığı en fazla olanı ise kültürel boyuttur. Kültür, 'sıradan insanların günlük yaşamlarındaki inançları, değerleri ve yaşam tarzları için kullanılmaktadır' (Berger, 2003: 10). Her toplumun kendine has belli başlı özellikleri mevcuttur. Ancak zamanla toplumların birbiriyle iletişime geçmesi ile kültürlerin de birbirinden etkilenmeye başladığı görülmektedir. Her ne kadar farklı kültürlerin birbiri ile etkileşim içinde olduğu göz önünde bulundurulsa da asıl kırılma 1960'lı yıllardan başlayarak teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesi ile meydana gelmiştir. Bu tarihten sonra hızlı bir şekilde kültürel etkileşim olduğu belirtilir (Mahiroğulları, 2005: 1280) Etkileşimde internetin keşfi ile dünyanın artık zaman ve mekâna bağlı kalmamasının etkisi önemli derece büyüktür. Zaman ve mekânın artık bir öneminin kalmamış olması ... McLuhan'ın ifadesiyle dünyayı küçük bir köy haline getirmiştir (Aktı, 2008: 46). Dünyanın zaman ve mekândan bağımsız olarak küçülmesi ile Tomlinson (2013)'un ifadesi ile oluşan karmaşık bağlantılılık ile küreselleşme ile beraber karşılıklı bağların ve bağımlılık ağlarının arttığı ifade edilebilir. Bu bağları: mallar, sermaye, bilgi, insan, suç, kirlilik, uyuşturucu, moda ve inançlar olarak belirtebiliriz (Aktı, 2008: 46). Başka bir deyişle küresel bir gezegen içindeki tüm akıntı türlerini buna dahil etmek mümkündür. Bireylerden, yaşam tarzına, anlayış, sinema vb. olguların hareketli bir şekilde dünya içinde dolaşması ile bağımlılık oluşmaktadır.

Küreselleşmenin kültürü etkileyerek dönüştürdüğü bilinmektedir. Buna rağmen değinilmesi gereken diğer bir nokta ise kültürün de bir nevi küreselleşmeyi etkilediği ve bazı önemli dönüşümlerin meydana gelmesinde önemli rol oynadığıdır (Talas ve Kaya, 2007: 153). Toplumların tarih içinde her alanda belli ilerlemeler kaydederek değişmeye başlaması ile kendi yaşam tarzları ve hayat tecrübeleri de paralel olarak dönüşmeye başlamıştır. Bunlar zamanla kültürün de değişmesine sebep olmuştur. Küreselleşmenin kültürel boyutuna ilişkin farklı iki yaklaşım söz konusudur. İlki küreselleşmenin homojenleştirici özelliğinin olduğudur. İkincisi ise onun heterojen bir yapısının olduğudur (Mutioğlu, 2012: 608). Homojenleştirici olduğu konusunda özellikle Giddens'in görüşleri etkili olmaktadır. Küreselleşme ile beraber Batı kültürünün dünyaya yayılarak kültürlerin birbirine benzemeye başladığı varsayılmaktadır. Daha çok bunu bir Amerikanlaşma olarak ifade edebiliriz. İkinci görüş ise böyle bir durumun olmadığını açıklar. Featherstone'a göre küresel bir kültürün mümkün olması için böylesi bir

kültürün bir ulus-devlet kültürü şeklinde ortaya çıkması gerektiğini savunur. Ancak günümüzdeki küresel kültür olarak tanımlanan olgu bir ulus-devlete ait olmayacağı için bunun mümkün olmadığını ifade eder (Durdu, 2013: 254). Bu tartışmaların daha geniş bir açıdan ele alınması için küresel kültürün mümkün olduğu yönündeki Mcdonalization, Amerikanlaşma gibi durumları incelemekte fayda vardır. Aynı şekilde yerellik ve yerelleşme kavramları ile ortaya çıkan manaların küresel kültürün karşısındaki tezlerini inceleyerek bir sonuca varmak mümkün olacaktır.

2.1. Amerikanlaşma ve Mcdonaldlaştırma

Küreselleşmenin kültürel boyutu içerisinde yer alan tartışmalardan ilki onun dünyayı homojenleştirdiği yönündeki iddiadır. Bu iddianın temel argümanlarından birisi ise küresel çapta dünyanın Amerikanlaşmasıdır. Amerika yakın tarihte hiçbir devletin olmadığı kadar güçlü bir konuma ulaşmıştır. Küreselleşme süreci devam ettikçe Amerika'nın gücünü de pekiştirmektedir. Merkez-çevre ilişkisi ile Amerika merkez konumunda yer alırken çevresi ile ilişkilerini kendi küreselleşmeciliği ile yaymaktadır. Merkez konumuna gelmesinde günümüzde küreselleşmenin dört biçiminde de üstün olması önemli bir faktördür. Bunlar:

Ekonomik, askeri, toplumsal ve çevresel olarak üstün olması onun merkezi bir devlet olmasını sağlamıştır. Bu merkezilik ise ona hegemonyayı getirmiştir (Nye, 2014: 140). Zamanla bu hegemonyayı her alanda dünyanın geri kalanına yaymaya başlamıştır. İlk önce serbest pazar ekonomisi ile dünyaya açılmış, ardından teknolojik, sosyal alanlarda da kendi prensiplerini yaymıştır. Starbucks, Pizza Hut, Burger King, Coca Cola, AVM'ler dünyanın her yerinde görülmektedir. Bu durum dünya genelinde Amerikanlaşma'nın küresel asimilasyon açısından homojenleştirici etkisi olduğunu göstermektedir. Polat'ın Kızılçelik'e atfen yaptığı tanıtımda bu yönde belirtilen tezlerin gücünü arttırmaktadır. Kızılçelik, "Küreselleşme, Amerika'nın etrafa saçtığı kitle kültürüyle bezenmiştir" ifadesi homojenleştirici etkisini göz önüne sermektedir (Polat, 2016: 621). Bu homojenleştirici etkide şüphesiz Amerikan dizileri ve Hollywood'un etkisi de büyük bir yere sahiptir. Bu durum aslında Tomlinson (2009) 'a göre bir kültür emperyalizmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tomlinson (2009) buna örnek olarak 1980'lerde yayımlanan Amerikan dizisi Dallas'ı örnek olarak vermektedir. Dizinin 90'ı aşkın ülkede yayımlanmaya başlamasıyla bir kültür ithalatı oluşmaya başlamıştır Tomlinson (2009: 39). Amerikan kültürü zamanla dünya genelinde hazır ve nazır bir şekilde yerini almaya başlamıştır (Lieber ve Weisberg, 2009: 349).

Amerika kendi kültürünü başka yerlere empoze etmede oldukça başarılı olmuştur. Başarısında sinemanın önemli katkısı yadsınamazdır. Hollywood sayesinde dünya geneline sinema endüstrisi ile yayılmayı başarmıştır. Bir nevi kültür yayılcılığı sergilemektedir. Bu Amerikan kültürünün yayılcılığı zamanla bazı kültürlerin erozyona uğramasına neden olmuştur. Örneğin kıta Avrupası buna örnek verilebilir. Avrupa dört ana kültür damarının yaşam bulduğu bir merkez konumundadır. Bunlar antropolojik kültür, hümanist kültür, bilim kültürü ve kitle kültürü olarak belirtilmiştir. Ancak küreselleşme ve Amerikan hegemonyası ve sinema etkisi ile kültür erozyonu dönemi geçirmiştir (Karakaya, 2014: 66).

Toplumlar bu sinemalardan etkilenecek bunu içselleştirmeye başlamışlardır. Hemen hemen dünyanın her yerinde insanlar Amerikan filmleri izlemekte, Mcdonalds'a gitmekte, gençler Blue Jean giymekte, Amerikan müziklerini dinlemektedir. Bu süreç zamanla Amerikan laikliğinin de toplumları etkilemesine sebep olmuştur. Belirli bir dini öne sürmeyererek, din ve devlet işlerini birbirinden ayıran bir ideolojiyi benimsetti. Bu durum zamanla Amerikanlaşmış Hindu gençliği, Amerikanlaşmış İslam gençliği, Amerikanlaşmış Budist ergenlerin oluşmasına neden oldu (Mazrui, 2007: 417).

Amerikan kültürünün sadece sosyal alanda yayılmadığını ifade etmekte fayda vardır. Kültür içerisine ilave edebileceğimiz ekonomik-kültürü de empoze etmeyi başarmıştır. "Dünya ticaret kültürü ve sanayisi görünüş, doku ve ses bakımından Amerikan etkisi taşımaktadır" (Talas ve Kaya, 2007: 153). Buna örnek olarak Chicago Okulu'nu verebiliriz. Chicago Okulu neo-liberal anlayışın merkezi konumunda olmuştur. Burada öğrenim gören Chicago çocukları Friedman'ın neo-liberal doktrinini öğrendikten sonra kendi ülkelerine veya başka ülkelere giderek danışmanlık yapmışlardır (Ritzer, 2011: 131). Doktrini gittikleri ülkelere benimseterek uygulanmasını sağlayan bu çocuklar bir nevi Amerikan

ekonomik kültürünü de yaygınlaştırmaya başlayarak bu ülkeleri kendine bağımlı hale getirmeyi amaçlamışlardır.

Amerikanlaşma veya Amerikalılaştırmanın diğer bir alt kolu olarak ifade edebileceğimiz durum da Mcdonaldlaştırma'dır. Kavram 'fast food restoranlarının dünyanın giderek daha fazla bölümünde hüküm sürmesini sağlayan kuralların olduğu süreç' olarak tanımlanmaktadır. Mcdonaldlaştırma süreci küresel bir güç olarak büyümeye devam etmektedir. Nedeni ise dünyanın neredeyse tüm bölümüne yayılmış olmasıdır. 2006 yılında açılan 280 Mcdonalds restoranının 233 tanesi ABD dışında açılmıştır. Neredeyse %75'inin ülke dışında açılmış olması önemli bir başarı gösterdiğinin kanıtıdır. Mcdonaldlaştırma süreci beş önemli boyutla ifade edilmektedir. Bunlar: verimlilik, hesap verilebilirlik, öngürülebilirlik, insanların yerine teknolojinin ikame edilmesiyle sağlanan kontrol ve paradoksal şekilde rasyonelitenin irrasyonelliğidir (Ritzer, 2011: 281). Mcdonalds'ın bu şekilde başarısının arkasında yukarıdaki boyutların itici gücü etkili olmuştur. Bireylere zamandan kazanım sağlayarak en hızlı şekilde tokluk hissini sağlaması gibi nedenlerden dolayı başarılı olmuştur. Burada Mcdonaldlaştırmanın içerisine Dominos ve Pizza Hut restoran zincirlerini de dahil edebiliriz. Hemen hemen Mcdonalds ile aynı mantıkta çalışan bu restoranlarda Amerikanlaşmada önemli rol alarak yeni bir tüketim kültürü oluşturmuşlardır (Ritzer, 1988: 36). Amerikan kültürünün bu denli hızlı bir şekilde yayılarak başarı şeklinde algılanmasında teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmelerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Kültürel alanda saflıktan söz etmek neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Kültürler hiç olmadığı kadar iç içe geçmekte, baskın kültürler hâkim duruma gelmektedir. Baskın kültür ise hegemonyayı elinde bulunduran Amerikan Kültürü olmuştur. Bu da zamanla tektipleşmeyi doğurmaktadır (Aktel, 2001: 200).

Amerikanlaşma ve Mcdonaldlaştırma küreselleşmenin homojenleştirici etkisini göstermektedir. Burada ifade edilen aslında bir nevi Batı'nın küreselleşmesi olarak görülebilir. Küresel kültür olarak ifade edilen durum Batı'nın türdeşleştirmeye çalıştığı bir süreçtir. Homojenleşme sürecini en belirgin şekilde ortaya çıkaran unsur tüketim kültürü olmuştur. Tüketim kültürü ilk başlarda ekonomik bir ayak olarak ortaya çıkmışken ardından toplumsal bir boyut kazanmıştır. Artık bireyler ihtiyacından dolayı değil bazı değerlerden dolayı tüketmeye başlamıştır (Aktı, 2008: 144). Bu tüketim kültürü dünyanın farklı yerlerindeki bireylerin aynı anda aynı müziği dinlemesi, aynı kıyafeti giymesi, aynı restoranda yemek yemesini sağlamıştır. Hali ile bu durum küresel bir kültürün ortaya çıktığı yönündeki tezleri güçlendirmektedir. Lakin homojenleşme aynı zamanda heterojenleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden heterojenleşme sürecine değinmeden böyle bir yargıya varmak doğru olmayacaktır.

2.2. Yerelleşme ve Melezleşme

Küreselleşme süreci ile beraber dünya küçülmeye başlayarak zaman ve mekândan bağımsız hal almaya başlamıştır. Bu bağımsızlık ve birbirine bağımlılık zamanla küresel bir kültürün oluşmaya başladığı tartışmasını doğurmuştur. Onun homojenleştirici etkisi ile dünyanın tek bir kültüre, ortak bir anlayışla sürdürülen ekonomik yapılara, aynı siyasi sistemlerle yönetilmesine doğru bir evrilme yaşadığı gözükmemektedir. Ancak küreselleşme süreci yerelleşme adı verilen süreçten bağımsız şekilde düşünülmemelidir. Keza yerel olmadan küreselleşmenin tanımlanması neredeyse imkânsızdır (Aktı, 2008: 80). Ayrıca Robertson yerelleşmenin aslında küreselleşmenin bir yüzü olduğuna vurgu yaparak, ikisini birbirinden kopuk ayrı bir şekilde düşünmemek gerektiğini savunur (Geleği, 2011: 273). Bu yüzden küreselleşme sürecinin diğer bir alt kolu olarak ifade edilen veya küreselleşme ile iç içe geçmiş bir süreç olarak yerelleşmenin ne olduğunu açıklamakta fayda vardır. Yerelleşme, 'yalnızca belli bir yerellikteki akış ve şebekelerin pekiştirilmesini' ifade etmektedir (Held vd., 2014: 89). Küreselleşme süreci olarak aslında yerel kimliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir nevi yerel kimliklerin kendi benliklerinin farkına varmasına etki etmiştir. Burada Robertson'un Küre-yerelleşme kavramı da açıklanması gereken önemli bir noktadır. Ali Balcı'nın Robertson'a atfen belirttiği gibi: 'Ona göre, dünya tek bir mekân haline gelmekte yani küreselleşmektedir. Öte yandan küreselleşme tüm toplumları "görecelileştirerek eşitlemektedir". Bu da tüm toplulukların bu tek mekânda yer alabilmesini sağlayan farklılıkların, yerelliklerin "bir aradallığını" doğurur. Zaten, Robertson'ın "küresel kültür" dediği şey de farklı kültürlerin etkileşimlerinin bir sonucudur (Balcı, 2006: 31).

Bauman'a göre kimileri için küreselleşme olarak görülen süreç kimileri için yerelleşme olarak görülmektedir. Paralel olarak da küreselleşme bazıları için parçalayıcı bir durum iken bazıları için birleştirici bir özelliğe sahiptir (Gelekçi, 2011: 269). Bu durum kültürel boyutlar için bazı noktalarda faydalı birleştirici bir özellik ortaya çıkarmaktadır. Örneğin küreselleşmenin tam manasıyla ilk 20 yıllık süresinde, kültürel antropologlar tarafından yapılan bir inceleme küreselleşme ile yerel kimliklerin farkındalığının arttığını belirtmektedir. Kuzey Amerika Kızılderililerinin nüfusu 1970-1980 yılları arasında 700.000'den 1.400.000'e yükselmiştir. Ilgar aslında nüfuslarında bir artış meydana gelmediğini, kültürel köklerini ortaya çıkaran bir mücadele ortaya koyduklarını ifade etmektedir (Ilgar ve Ilgar, 2013: 27). Kızılderililer yerelleşme kavramı için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Küreselleşme bir nevi toplumlar üzerinde bir bilinç yaratarak onların kendi öz kimliklerine dönmesini sağlamıştır. Keza kültürler değişebilmektedir, birbiri ile etkileşime girdiklerinde yeni davranış biçimleri kazandıkları da doğrudur. Ancak değişmeyen öz kimlik denilen olgu kendini korumaktadır. Burada da anlatılan durum aslında tam olarak bunun somut bir örneği olmaktadır.

Küreselleşme ve yerel olan arasındaki ilişki yukarıda kısaca yerelleşme olgusu ile belirtilmiştir. Diğer bir ilişki türü ise hibritleşme, eklemlenme veyahut melezleşme olarak geçen durumdur (İçli, 2001: 167). Melezleşmenin en basit unsuru karışımdır yani bir araya gelme, birleşme şeklinde tanımlanabilir. 'Melezlik kültürler arasında artan trafiğin sonucunda dünyanın farklı yerlerindeki kültürlerin birbirine karışmasıdır'. Amsterdam'da Faslı kızların Tayland boksu yapması, Londra'daki Asya rap müziği gibi örnekleri buna uymaktadır (Tomlinson, 2013: 208). Başka bir tanımda ise melezleşme: dışsal ve içsel akıntıların karşılıklı etkileşime girmesi ve kendi unsurlarını bir araya getirmek suretiyle benzersiz bir kültürel melez yaratması olarak tanımlanmıştır (Ritzer, 2011: 273). Melezleşme ve yerelleşme kavramları küreselleşmenin kültürel boyutu içindeki ikinci tartışmanın tezleridir. Dünya homojenleşirken aynı anda da heterojenleşmektedir. Peter L. Berger yerelleşme ve melezleşmenin ortak renkleri taşıdığını belirtmektedir.

Melezleşmeyi tanımlarken bilinçli bir şekilde yabancı ve yerli kültürün sentez edildiğine değinmektedir. Örnek olarak Bangalor'da yazılım mühendislerinin bilgisayarlarını Hindu geleneklerine göre süslemesi ve Çin'in küresel ekonomi ile bütünleştikçe, Konfüçyüsçü Tüccar gibi yeni bir kavramın yayılmasını vermiştir (Berger, 2003: 19). Dolayısıyla melezleşme var olan kültür öğelerinin başka kültür öğeleri ile birleştirilmesi şeklinde okunabilir. Böylelikle farklı kültürlerin kendi öz benlikleri üzerinden yeni kimlik öğeleri inşa etmeleri onların küresel bir kültürü kabul ettiği anlamına gelmemektedir.

SONUÇ

Küreselleşme fenomeni yarattığı etki ile beraber kültürel, ekonomik ve siyasal alanı bir şekilde etkileyerek biçimlendirmektedir. Bu üç alan birbirinden farklı bir şekilde tanımlanmış olsa da aslında iç içe geçmiş birbirine paralel süreçlerdir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte 1960'lardan itibaren küreselleşmenin boyutları toplumlar gibi birbirine bağımlı hale gelmiştir. Mekânın artık bir önemi kalmamış, zaman oldukça bağımsız bir hale gelmiştir. 1960'lar ile birlikte tanımlanan küreselleşme günümüze kadar bireylere hem fayda sağlamış bazı noktalarda da bir takım zararları olmuştur. Keza bundan ötürü hem küreselleşmeyi aşırı derecede savunuların bulunması ile bundan rahatsız olarak eleştirenlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Süreç devam ederken belli başlı bazı konuların da gündemdeki yerini alması gecikmemiştir. Bunlardan en önemlilerinden biri makalenin de ana konusunu oluşturan evrensel bir kültürün varlığı tartışması olmuştur. Kültürel boyutu dikkate alınarak incelendiğinde küreselleşmenin hem bir şekilde homojenleştirici hem de heterojenleştirici olduğu varsayımıyla iki önemli argüman ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki dünyanın artık küçük bir köye dönüştüğü belirtilip bundan ötürü tek tipleşmenin başladığı ifade edilmiştir. Küresel çapta hâkim olan evrensel bir kültürün oluştuğu savunulmaktadır. Marshall McLuhan tarafından ortaya atılan Global Köy-Küresel Köy kavramı halen bir takım bireylerce savunulmaktadır (Bora, 2009). Küresel kültür ile kast edilen veya anlaşılan ise hâkim güç konumundaki Batı özelde ise Amerika olmaktadır. Dünya genelinde özellikle genç bireylerin yaşam biçimlerini değiştirerek daha çok Amerikan tarzı bir hayat benimsedikleri öngörülmektedir. Tüketim kültürü veya

popüler kültür olarak adlandırılan sürecin çok hızlı bir şekilde yayılarak bunu sağladığı ifade edilmiştir. Buna ek olarak sinema, müzik, giyim, yemek ve eğlence gibi alanlarda bireylerin giderek birbirine benzemeye başlaması küreselleşmenin aynılaştırıcı etkisinin güçlenmekte olduğunu göstermektedir (GŞÜ, 2013).

Diğer yanda küresel değişimlerin homojenleştirici etkisinin aksine bir farkındalık oluşturarak yerelleşmenin meydana geldiğini ifade eden argüman bulunmaktadır. Küreselleşme aslında bireyleri kendi kimlik ve kültürlerinden uzaklaştırmak yerine, bir bilinç yaratarak özüne dönmelerini sağlamaya başlamıştır. Bu farkındalık teknolojik gelişmeler ve bir takım yeni çalışmalar ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca yerelleşme hareketlerinin küreselleşmeye karşı bir direnç olarak meydana çıktığı da gözükmemektedir. Direncin kırılması halinde ise melezleşme ile kültürel bir çeşitlilik sağlanarak yeni tecrübe ve hayat tarzları ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha geniş bir açıdan bakıldığında zaman küreselleşmenin varlığından bahsediliyorsa bunun dünya üzerindeki kültürel çeşitlilikten dolayı olduğu ifade edilmiştir. Aslında küresel bir kültür meydana gelmemektedir. Sadece hegemonik gücü elinde bulunduran Batının kendini diğeri olarak görerek bir kültürel emperyal oluşturma çabası olarak düşünülebilir (Akdemir, 2014). Başka bir düşünceye göre ise eğer küresel kültürün varlığı kabul edilirse bunun tüm kürede meydana gelmesi gerekmektedir. Ancak halen küreselleşme ve diğer süreçlerin uğramadığı ilkel yaşam biçimleri Afrika ve Üçüncü Dünya ülkelerinde devam etmektedir¹. Bu yaklaşımlar doğrultusunda küresel kültür algısının hegemonik güç eliyle uluslararası sahada yayıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu vasıta ile yayılan küresel kültürün temelinde güçlü bir ulus-devlet yapılanmasının olması gerekmektedir. Ulus-devlete dair dinamikler izin vermediği sürece küresel kültüre ait argümanlar yayılamayacaktır. Hal bu iken yerelleşmenin küresel kültüre karşı oluşturduğu direnç ve devletler tarafından oluşturulan direnç korumacı bir kültür politikasını ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak tüm etkenlere rağmen küresel kültür Blue Jean, Rock müzik gibi etmenlere indirgenerek savunulduğu için küresel kültürün yayılımındaki sorunlar ve yerelleşmenin etkisi sağlıklı şekilde analiz edilememektedir. Bu basite indirgeme durumu kavramsal bazı çıkarımlara ulaşmayı ve net bir şekilde sonuca varmayı zorlaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-50.
- Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 193-202
- Aktı, Ü. (2008). *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Balcı, A. (2006). Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 25-37.
- Berger, L. P. (2003). *Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme: Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, Ed. Peter I. Berger, Samuel P. Huntington, Çeviren: Ayla Ortaç, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bora, A. (2009). Teknolojinin Asıl Hedefi: Küresel Köy'den Kölesel Köy'e, 11 Nisan 2009, <http://bianet.org/biamag/kultur/113761-teknolojinin-asil-hedefi-kuresel-koy-den-kolesel-koy-e> Erişim Tarihi: 15.04.2017
- Chanda, N. (2009). *Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler*. Çeviren: Dilek Cenkçiler. Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Çoştur, Y. (2005). Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7-8), 95-104.

¹ Bkz. George Ritzer (2011: 19-46). Ritzer, Küresel Dünya, kitabında küreselleşme akıntılarında bahsederken, küreselleşmenin Afrika'nın bazı yerlerinden zıplayarak ilerlediğini ifade etmektedir.

- Durdu, Z. (2013). Kimliğin Dönüşümü ve Kültürel Küreselleşme. *International Journal of Social Science*, 6(7), 345-365.
- Gelekeçi, C. (2011). Küreselleşme -Yerelleşme İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 31, 263 -277
- Gümüşhane Üniversitesi (GŞÜ) (2013). Global Dünya, Popüler Kültür ve Evrensel Bir Köy, 21 Şubat, 2013. <http://haber.gumushane.edu.tr/6/yazarlar/global-dunya--populer-kultur-ve-evrensel-bir.html> Erişim Tarihi: 22.04.2017
- Held, D. ve McGrew, A. (2014). Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek, Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması, Ed. David Held, Anthony McGrew, Çeviren: Mehmet Celil Çelebi, Ankara: Phonenix, 2.Baskı.
- İlgar, S. Ç. ve İlgar, M. Z. (2013). Küreselleşme ve Kültür. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 23-36
- İçli, G. (2001). Küreselleşme ve Kültür. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 163-172
- İnce, M. (2009). Küreselleşme ve Yerelleşme Bir Çelişki Mi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 259-275.
- Karakaya, S. (2014). Küreselleşme, Kültürel Yayılmacılık ve Ulusal Sinemalar. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 12, 63-70.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kürkçü Dumanlı, D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 3(2), 7-8.
- Lieber, J. R. ve Weisberg, E. R. (2009). *Küreselleşme, Kültür ve Kimlik Krizi. Küreselleşme Temel Metinler*, Ed. Kudret Bülbül, Çeviren: Kudret Bülbül, Ankara: Orion
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1275-1288.
- Mazrui, A. A. (2007). Evrensellik İddiası: Küreselleşen Bir Çağda Batı Kültürü, Hakan Arıkan Çev.), *Küreselleşme, Kültür, Medeniyet - Yerel Kimliklerden Küresel Stratejilere*, Kudret Bülbül (Ed.), Ankara: Orient Yayınları.
- Modelski, G. (2014). Küreselleşme. *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması*, David Held, Anthony McGrew (Ed), Çeviren: Mehmet Celil Çelebi, Ankara: Phonenix Yayınevi, 2.Baskı.
- Mutioğlu, H. (2012). Küreselleşme: Kültürel Boyutu Evrenselcilik Mi, Yerellik Mi?. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 605-613.
- Nye, J. S. (2014). Küreselleşme ve Amerikan Gücü. Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması, Ed.David Held, Anthony McGrew, Çeviren: Cemil Boyraz, Ankara: Phonenix, 2.Baskı.
- Polat, G. D. (2016). Küresel Kültür. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), 615-628.
- Ritzer, G. (1988). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. Çeviren: Şen Süer Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. Çeviren: Melih Pakdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Talas M. ve Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *TÜBAR*, 22, 149-162.
- Tomlinson, J. (2009). Kültür Emperyalizmi. *Küreselleşme Temel Metinler*, Ed. Kudret Bülbül, Çeviren: Celalettin Güngör, Ankara: Orion.
- Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve Kültür*. Çeviren: Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2.Baskı.